

Roman Szewczyk

"Laicità e Islam nell'ordinamento italiano. Una questione di metodo", Andrea Pin, Padova 2010 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 56/1, 173-177

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrea Pin, *Laicità e Islam nell'ordinamento italiano. Una questione di metodo*. Cedam, Padova 2010, ss. 305.

Autor książki doktoryzował się z prawa publicznego na Uniwersytecie w Turynie w 2006 r., w latach 2003-2005 był profesorem prawa etnicznego na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie, obecnie pracuje na Uniwersytecie w Padwie. Po pobycie na uniwersytetach w Bejrucie i w Tunisie zajmuje się problematyką obecności islamu w Europie, relacji religii do państwa świeckiego i jego uregulowań prawnych. Autor w swojej książce stawia tezy o ekspansji islamu we Włoszech, zastanawia się, co by się stało gdyby islam był religią narodową, jakie byłyby relacje z państwem. Rozważa problem, czy w państwach Zachodu możliwa jest pokojowa egzystencja tej religii i państwa europejskiego otwartego na różne tendencje kulturalne i socjologiczne. Dzisiaj państwa w swoim praktycznym podejściu do życia oddają tylko część przestrzeni kulturalnej wyznaniom religijnym. Jednak nowe wspólnoty wyznaniowe niejednokrotnie – w zależności od kraju – wymagają czegoś więcej; odwołania historycznych przywilejów dla tych, którzy są większością. W wielu państwach mniejszości religijne jednak nie są zadowolone z pluralizmu religijnego, nie uznają praw fundamentalnych innej religii, w tym przypadku islamu. W książce autor próbuje dać odpowiedź, na ile obecność wyznawców islamu może ubogacić kulturę i pluralizm socjalny w państwie włoskim.

W pierwszym rozdziale autor prezentuje islam we Włoszech, akcentując przede wszystkim znaczenie obecności mniejszości religijnej w państwie katolickim. We Włoszech, w odróżnieniu od Francji, Niemiec czy Wielkiej Brytanii nie ma wyznawców innej religii jako pozostałości po byłych koloniach. We Włoszech wyznawcy islamu są przybyszami po zmianach politycznych na mapie Europy i świata, są to Albańczycy, Marokańczycy, Tunezyjczycy, Egipcjanie, Senegalczycy, Pakistańczycy czy Algierczycy. Różnorodność

krajów i kontynentów ich przybycia odzwierciedla sposób ich postępowania. Niektórzy są bardzo religijni, a inni na wskroś zsekularyzowani, dla przykładu Albańczycy są w 70% zsekularyzowani, a przybysze z północnej Afryki w religii pokładają całą nadzieję na lepsze życie we Włoszech. Dlatego Albańczycy nie są tak zainteresowani odnalezieniem „drugiej ojczyzny” jak inni wyznawcy islamu. Emigranci z krajów o mocnej tożsamości wyznawcy islamu znajdują się w zakłopotaniu, że w nowej ojczyźnie nie mogą czynić wszystkiego, co religia im nakazuje. Również państwo włoskie stoi przed zupełnie nowymi problemami, wcześniej nieznanymi, takimi jak poligamia albo rytualny ubój bydła.

Drugi rozdział to przedstawienie pluralizmu religijnego we Włoszech jako instrumentu dialogu i porozumienia. Z jednej strony obserwuje się wymieszanie tożsamości religijnej i kulturalnej we wspólnym działaniu, a z drugiej strony, mniejszości religijne dążą do odróżnienia się od innych i pretendują do przyznania im specjalnego statusu. Dlatego problem leży w odczytaniu własnej specyfiki jako elementu podstawowego tożsamości. We Włoszech na przestrzeni ostatnich 25 lat po zmianach Konkordatu podpisano bardzo dużo porozumień z wyznawcami innych religii, dając im uregulowania prawne do funkcjonowania w państwie. Autor pisze o ustawodawstwie odnośnie do wolności religijnej, która w innych państwach, takich jak Polska czy Hiszpania dawno już usystematyzowała zagadnienie stosunku do innych wyznań.

W trzecim rozdziale autor skupia się na przedstawieniu religii islamskiej we Włoszech, w państwie o przejrzystym porządku prawnym. Największym problemem w dialogu ze społecznością islamską jest brak zorganizowania w jedną instytucję reprezentującą wyznawców islamu. Ten problem dotyczy nie tylko Włoch, ale i innych krajów europejskich goszczących wyznawców religii Islamu. Nawet jeśli „niektórzy” przedstawiają się jako reprezentanci wyznawców islamu, to w rzeczywistości nie mają żadnego oddziaływania na wyznawców i nie mogą powziąć żadnych postanowień prawnych wobec wyznawców. Wyznawcy islamu praktykujący swoją religię, w rzeczywistości nie znają jednego podmiotu lub organizacji hierarchicznej odpowiedzialnej za przewodniczenie im w wierze, wraz ze wszystkimi skutkami religijnymi i cywilnymi. Skupiają się oni wokół „doktorów Prawa” (‘ulama), teologów-prawników (fuqaha), strażników ortodoksji lub urzędników odpowiedzialnych za wprowadzanie w życie prawa islamskiego (shari’a). Przedstawiciele islamu, powołując się na Mahometa twierdzą, że nie można oddzielić sfery

religijnej od politycznej, nie można dać komuś władzy politycznej i autorytetu politycznego, bez religijnego. W dalszej części tego rozdziału autor opisuje doświadczenia czy też próby podejmowane w niektórych państwach w celu uregulowania kwestii obecności wyznawców islamu na swoim terytorium. I tak dla przykładu opisane są przypadki takich prób podejmowanych w Belgii, Bułgarii i Austrii oraz wskazania Rady Europy.

Kolejny rozdział poświęcony jest stosunkom pomiędzy islamem a państwem włoskim. Autor stawia tezę, że wielość i różnorodność krajów pochodzenia oraz ilość organizacji islamskich jest przeszkodą nie do pokonania, na tym etapie rozmów, do osiągnięcia porozumienia. Dlatego też wszystkie próby skonstruowania pozycji prawnej islamu w państwie włoskim kończą się niepowodzeniem i to właśnie ze strony wyznawców islamu, którzy nie chcą przyjąć żadnej propozycji podjęcia próby zidentyfikowania się ze społeczeństwem włoskim. Takie porozumienia prawne osiągnęły inne wyznania, które były w stanie zorganizować się w jedno ciało ich reprezentujące. Należy do nich porozumienie z waldensami i metodystami, ze wspólnotami żydowskimi, ze wspólnotami zielonoświątkowymi. Dalej autor przedstawia doświadczenie hiszpańskie w osiągnięciu porozumienia z islamem, twierdząc, że nie obyło się i tam bez problemów, które trwały całe lata. Przełom nastąpił dopiero w latach 80/90, gdy powstała hiszpańska federacja wyznawców islamu, zrzeszająca aż jedenaście ugrupowań islamskich. I to doprowadziło do podpisania umów prawnych z państwem hiszpańskim. Obecnie bardzo trudno jest sprecyzować hipotezę, za pomocą jakich konstrukcji prawnych będzie można osiągnąć porozumienie. Żądanie wspólnot islamskich ukierunkowane jest na stworzenie specyficznej przestrzeni i swoiście pojętej wolności religijnej, która zawiera w sobie następujące wymagania; przyznania terenów pod budowę meczetów, wydzielenia terenów na cmentarze tylko muzułmańskie, uznanie sposobu uboju zwierząt, dopuszczenie za zgodne z prawem posługiwanie się dokumentami, na których kobieta muzułmańska ma zakrytą swoją twarz, uwzględnienie miesiąca *ramadān* w harmonogramie pracy, respektowanie pięciu modlitw podczas pracy, respektowanie kalendarza świąt islamskich, „duszpasterstwo” w szpitalach i więzieniach, uznanie skutków prawnych małżeństwa islamskiego, nauczanie religii muzułmańskiej w szkołach dla uczniów tej religii, możliwość otwierania prywatnych szkół muzułmańskich. Rozdział kończy się podsumowaniem stosunków z wyznawcami islamu. Ca-

łość można podsumować jako konieczność poszukiwania i posługiwania się kompasem na morzu islamskim.

W dalszych rozważaniach autor skupia się na znaczeniu laickości jako wielkiej zdobyczy społeczeństwa włoskiego w tworzeniu relacji z religiami. Dlatego każda doktryna religijna musi odnaleźć swoje miejsce w społeczeństwie, biorąc pod uwagę zasadę laickości. To właśnie ta zasada w prawodawstwie włoskim pozwoliła uregulować całą mozaikę różnych wyznań religijnych i stowarzyszeń kulturalnych obecnych w społeczeństwie. To właśnie za pośrednictwem pojedynczych i różnych w formie statutów prawnych rząd włoski zdołał stworzyć społeczeństwo wieloetniczne i wieloreligijne. Autor w dalszej części tego rozdziału przedstawia perspektywę pojęcia laickości w Europie i podstawowe założenia tego pojęcia we włoskim porządku prawnym. Dokonuje analizy formowania się pojęcia pluralizmu i zasady neutralności w podstawowych aktach prawnych Republiki Włoskiej.

Rozdział szósty i zarazem ostatni jest ukazaniem założeń laicyzmu, który musi dokonać konfrontacji i odpowiedzieć na wyzwania, jakie stawia przed nim islam. Autor przedstawia w nim konflikt, jaki zachodzi pomiędzy żądaniami islamu a porządkiem prawnym państwa, przedstawia orzeczenia Sądu Najwyższego, który wielokrotnie podkreślał obowiązki obywateli wobec państwa, gdyż państwo jako takie w swoich założeniach musi być broniące. Niewątpliwie w niektórych przypadkach państwo może ustąpić na rzecz żądań grupy wyznaniowej, np. gdy chodzi o świętowanie dnia wolnego czy obowiązek odbycia służby wojskowej, jednak musi być to oddzielnie traktowane i uregulowane w prawie, a nie być zasadą spełniającą każde żądanie grupy wyznaniowej. Wspólne dojście do kompromisu zawiera w sobie również odpowiednie rozumienie wolności wyznania, wolności sumienia. Włochy posiadają zapisy prawne regulujące wolność religijną, są to zapisy zgodne z aktami międzynarodowymi, uwzględniające również ograniczenie tejże wolności. Wiele miejsca autor poświęca rozwiązaniom amerykańskim, hiszpańskim i porównuje je z modelem włoskim odnośnie do relacji pomiędzy instytucjami świeckimi a doktrynami religijnymi. Państwo włoskie, podobnie jak wyżej wymienione, szanuje wolność religijną, jest niekonfesyjne i współpracuje z różnymi wyznaniem religijnymi. Podobnie jak Hiszpania znajduje się w uwarunkowaniach większości wyznaniowej rzymskokatolickiej, z wielką tradycją tego Kościoła. Państwo jednak potrafiło znaleźć drogę neutralności w stosunku do wszystkich wyznań.

Autor w swojej książce przedstawił problem obecności islamu w porządku prawnym państwa włoskiego. Należy podkreślić fakt bardzo dobrej znajomości islamu, jego założeń, żądań jego wyznawców i ich umiejscowienia w państwie prawa Europy Zachodniej. Niewątpliwie znajomość ta wynika również z faktu pracy naukowej na uniwersytetach w Bejrucie i Tunisie. Z książki wydobywają się na światło dzienne dwa główne przesłania; pierwsze to konieczność dowartościowania i respektowania religii islamu we Włoszech, tak jak to ma miejsce w innych krajach europejskich czy w Ameryce. Drugie przesłanie książki to trudność zbudowania rozwiązań prawnych satysfakcjonujących dwie strony. Państwo włoskie musi bronić osiągnięć laickości i zdobyć nowoczesnego państwa, z całym poszanowaniem i respektowaniem wyznań religijnych obecnych na jego terytorium. Autor podkreśla jednak fakt, że rozumienie wolności religijnej i rozwiązania prawne, jakie zostały stworzone i zaakceptowane przez wszystkie inne konfesje, nie są akceptowane przez wyznawców islamu. Nie tylko nie są akceptowane, ale próbują oni wyznaczyć i zawładnąć przestrzenią publiczną państwa.

Książka jest bardzo interesująca i cenną pozycją, ukazującą dynamikę problemu obecności religii islamskiej i ewolucji regulacji prawnych na kontynencie europejskim.

ks. Roman Szewczyk

Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (a cura), *Il sacramento dell'ordine*, Quaderni della Mendola 19, Glosa, Milano 2011, ss. 306.

Recenzowana publikacja jest zbiorem referatów wygłoszonych podczas XXXVII spotkania studyjnego Włoskiej Grupy Wykładowców Prawa Kanonicznego (*Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico*), które odbywało się w Borca di Cadore od 28 czerwca do 2 lipca 2010 roku. Było ono poświęcone zagadnieniom związanym z sakramentem święceń i zbiegło się z zakończeniem Roku Kapłańskiego, ustanowionego przez Benedykta XVI od 19 czerwca 2009 do 11 czerwca 2010 roku. W czasie spotkania wygłoszono 10 referatów, które później zostały opublikowane w formie artykułów w 19 tomie *Quaderni della Mendola*, serii, publikującej od 1992 roku akta wyżej wymienionych spotkań. Trudno jest w sposób wyczerpujący przybliżyć tema-